

Lakivaliokunta

Termit äiti ja isä säilytettävä lainsäädännössä, palveluissa ja yhteiskunnassa

JOHDANTO

Vireilletulo

Termit äiti ja isä säilytettävä lainsäädännössä, palveluissa ja yhteiskunnassa (KAA 6/2024 vp): Asia on saapunut valiokuntaan.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- aloitteen tekijöiden edustaja Sirpa Pursiainen-Hautala
- aloitteen tekijöiden edustaja Ville Auvinen
- aloitteen tekijöiden edustaja Mia Joki
- erityisasiantuntija Mari Kaipomäki, oikeusministeriö
- neuvotteleva virkamies Eva Ojala, sosiaali- ja terveysministeriö
- opetusneuvos Mervi Eskelinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- johtava asiantuntija Seija Jalkanen, työ- ja elinkeinoministeriö
- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutetun toimisto
- johtava asiantuntija Minna Kökkö, Digi- ja väestötietovirasto
- johtaja Leena Nissilä, Kotimaisten kielten keskus
- erityisasiantuntija Jemina Fallenius, Lastensuojelun Keskusliitto ry
- professori (emeritus) Markku Helin
- lastenpsykiatrian erikoislääkäri, lääketieteen tohtori Jari Sinkkonen

Julkinen kuuleminen

Lakivaliokunta järjesti 27. päivänä helmikuuta 2025 kansanedustajille ja tiedotusvälineille sekä verkkolähetyksen kautta yleisölle suunnatun julkisen kuulemistilaisuuden, jossa kuultavina olivat aloitteen tekijöiden edustajat, lapsiasiavaltuutettu sekä asiantuntijat Digi- ja väestötietovirastosta ja Lastensuojelun Keskusliitto ry:stä.

KANSALAISALOITE

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa ryhtymään tarkastelemaan lakeja termien ”äiti” ja ”isä” palauttamiseksi lainsäädäntöön siltä osin kuin niitä on poistettu. Lisäksi ehdotetaan, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa säilyttämään lainsäädännössä

Valiokunnan mietintö LaVM 7/2025 vp

vielä nykyisin olevat termit ”äiti” ja ”isä” sekä ohjaamaan niiden käyttämiseen sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä sosiaaliturvassa.

Kansalaisaloitteen mukaan lainsäädäntöä ja sosiaaliturvaa on viimeisten vuosien aikana muutettu siten, että termejä ”äiti” ja ”isä” on korvattu muilla termeillä. Esimerkkinä mainitaan perhevapaaudistuksen yhteydessä muutettu lainsäädäntö ja termin ”äitiyspäiväraha” korvaaminen termillä ”raskausraha”. Aloitteen perusteluissa tuodaan esiin myös, että äidistä ja isästä on enenevässä määrin alettu käyttää termejä ”synnyttäjä” ja ”siittäjä”. Tämän katsotaan korostuneen vahvasti translaissa ja sitä koskevissa hallituksen esityksen perusteluissa.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Lakivaliokunta arvioi kansalaisaloitteessa ehdotettua laki- ja yleiskielen sekä eri hallinnonalojen kannalta seuraavasti.

Lakikieli ja yleiskieli

Lakikieli perustuu yleiskieleen, mutta sillä on omia erityispiirteitään. Lakikielelle on ominaista pyrkimys täsmällisyyteen ja yksitulkintaisuuteen. Tämän vuoksi on tärkeää, että laeissa käytettävät termit määritellään tarkasti ja yksiselitteisesti asianomaisessa kontekstissa. Toisaalta lainsäädännössä on hyvä käyttää kaikille ymmärrettävää yleiskieltä, kun se on mahdollista.

Lainsäädäntö ei määrää yleistä kielenkäyttöä eli sitä, miten ihmiset arjessaan puhuvat. Lainsäädännössä on myös paljon termejä ja sanoja, joita arjessa ei käytetä.

Kotimaisten kielten keskuksen Kielitoimiston sanakirjan toimitus osana työtään seuraa yleistä kielenkäyttöä ja sanastossa tapahtuvia muutoksia. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan sanakirjan toimitus ei ole havainnut, että sanojen ”äiti” ja ”isä” asema kielessä olisi huomattavasti muuttunut.

Oikeusministeriön hallinnonala

Oikeusministeriön hallinnonalalla termejä ”äiti” ja ”isä” käytetään vuonna 2022 säädetyssä vanhemmuuslaissa (775/2022). Sen 1 §:n mukaan lakia sovelletaan isyyden ja äitiyden (vanhemmuus) toteamiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen. Ennen vanhemmuuslakia mainituista kysymyksistä säädettiin isyyslaissa (11/2015) ja äitiyslaissa (253/2018). Vaikka säännökset sisältyivät erillisiin lakeihin, ne vastasivat pitkälti toisiaan. Vanhemmuuslain säätäminen merkitsi siten pääasiassa isyyslain ja äitiyslain teknistä yhdistämistä. Sen myötä päällekkäisten säännösten määrä väheni merkittävästi. Jos aiempien isyys- ja äitiyslakien pykälät olisi yhdistetty toisiinsa sellaisinaan, lopputuloksena olisi ollut 122 pykälää, kun vanhemmuuslakiin niitä tuli 76. Vanhemmuuslain säätäminen toteutti siten yleisempää tavoitetta välttää päällekkäistä sääntelyä.

Vanhemmuuslaki ei muuttanut vanhemmuutta koskevia periaatteita. Vanhemmuus on vanhemmuuslain mukaan edelleen isyyttä ja äitiyttä, eikä lapsella voi olla enempää kuin kaksi vanhempaa. Myös äitiä ja isää koskevat erilliset nimikkeet säilytettiin, sillä lapsen vanhempi vahviste-

Valiokunnan mietintö LaVM 7/2025 vp

taan aina joko äidiksi tai isäksi. Henkilöä ei siten vahvisteta lapsen vanhemmaksi pelkällä nimikkeellä ”vanhempi”, vaan oikeudellisesti vanhempi on lapselleen aina joko äiti tai isä.

Termejä ”äiti” ja ”isä” käytetään siten vanhemmuuslaissa nykyisinkin. Lakien yhdistämisen ja toiston välttämisen vuoksi nais- tai miessukupuoleen viitataan kuitenkin vain, kun se on välttämätöntä, jotta lainsäädäntö on mahdollisimman yksiselitteistä. Äitiyttä ja isyyttä koskevat termit on siten korvattu sukupuolineutraalilla ilmaisulla ”vanhempi” silloin, kun se on ollut mahdollista lainsäädännön täsmällisyysvaatimuksesta luopumatta ja kun sama sääntely koskee sekä äitiyttä että isyyttä.

Saadun selvityksen valossa termejä ”äiti” ja ”isä” ei ole vanhemmuuslakia säädettäessä tarkoituksellisesti kartettu. Silloin, kun äidin ja isän oikeudet ja velvollisuudet suhteessa lapseen ovat samalaisia, niistä ei ole ollut tarpeen säätää kummankin osalta erikseen, vaan on voitu käyttää sekä äidin että isän kattavaa käsitettä ”vanhempi”. Tämä on ollut järkevää myös lainsäädäntöekonomisesti.

Vanhemmuuslaissa tai muualla oikeusministeriön hallinnonalan lainsäädännössä ei käytetä kansalaisaloitteessa esiin nostettuja termejä ”siittäjä” ja ”synnyttäjä”. Lapsen synnyttäneeseen tai siittäneeseen viitataan vanhemmuuslaissa ainoastaan vastaavassa merkityksessä kuin aiemmin äitiys- ja isyyslaeissa.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan oikeusministeriön hallinnonalalla ei ole käynnissä tai tiedossa lakihankkeita, joiden tavoitteena tai seurauksena perhelainsäädännön peruslähtökohtia muutettaisiin.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonala

Vuonna 2022 toteutetun perhevapaauudistuksen (HE 129/2021 vp) tavoitteena oli edistää hoitovastuun ja vanhempainvapaiden jakautumista aiempaa tasaisemmin molempien vanhempien kesken. Lisäksi tavoitteena oli edistää erilaisten perhemuotojen tasa-arvoista kohtelua vanhempainpäivärahaajärjestelmässä ja turvata jokaisen lapsen oikeus hoivaan yhdenvertaisesti, perhemuodosta riippumatta.

Vanhempainpäivärahaajärjestelmän kokonaisuudistuksessa kaikki vanhempainpäivärahasäännökset muuttuivat sekä sisällöllisesti että osin etuuksien nimien osalta. Aiemmat etuudet äitiys-, erityisäitiys- ja isyyserä korvattiin raskaus-, erityisraskaus- ja vanhempainrahalla.

Koska vanhempainpäivärahaajärjestelmä muuttui rakenteeltaan olennaisesti, etuuksien aiemmat nimet eivät sopineet uuteen malliin. Saadun selvityksen mukaan etuuksien nimien muutos ei ollut uudistuksen tavoite tai lähtökohta, vaan seurausta uudesta mallista. Sairausvakuutuslain (1224/2004) vanhempainrahaa koskevissa säännöksissä vanhemmalla tarkoitetaan lapsen juridista vanhempaa. Termi ”vanhempainraha” soveltuu siten kaikille vanhemmille sukupuolesta riippumatta ja riippumatta siitä, onko kyse biologisesta vanhemmasta vai adoptiovanhemmasta. Laissa ei ole tarvetta erikseen ja nimenomaisesti puhua isistä ja äideistä, koska samat säännökset koskevat yhtäläisesti kaikkia vanhempia raskausrahaa lukuun ottamatta. Raskausraha puolestaan on tarkoitettu turvaamaan naisen ja sikiön terveyttä loppuraskaudesta.

Valiokunnan mietintö LaVM 7/2025 vp

Perhevapaauudistuksen yhteydessä tehtiin myös muualle lainsäädäntöön välttämättömät muutokset, jotka johtuivat sairausvakuutuslain muutoksista. Muutokset koskivat pääosin lakeja, joissa oli viitattu sairausvakuutuslain mukaisiin vanhempainpäivärahoihin. Ne olivat teknisluonteisia ja seurasivat suoraan sairausvakuutuslain termeistä. Esimerkiksi työsopimuslain (55/2001) perhevapaita koskeviin säännöksiin tehtiin sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännösten edellyttämät muutokset. Vapaiden nimet muutettiin vastaamaan etuuksien nimiä eli ”raskausvapaaksi”, ”erityisraskausvapaaksi” ja ”vanhempainvapaaksi”.

Edellä mainittuja säännöksiä lukuun ottamatta etuuslainsäädännössä ei saadun selvityksen mukaan juurikaan käytetä, eikä ole aiemminkaan käytetty, sanoja ”äiti” ja ”isä”. Etuuksien edellytykset ovat pääosin samat riippumatta hakijan sukupuolesta. Silloin, kun hakijan vanhemmuudella tai huoltajuudella on merkitystä etuusoikeuden kannalta, puhutaan lainsäädännössä yleensä vanhemmasta tai huoltajasta.

Sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa (295/2023) ei viitata siittäjään. Synnyttäjään viitataan ainoastaan lain 3 §:n 2 momentissa. Sen mukaan säännöksiä, jotka koskevat raskaana olevaa, imettävää tai synnyttäneitä naista, sovelletaan raskaana olevaan, imettävään tai synnyttäneeseen henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta. Terveystuollon lainsäädännössä on siten jo ennen sukupuolen vahvistamisesta annetun lain säätämistä viitattu synnyttäneeseen naiseen.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain säätämisen yhteydessä äitiysavustuslakia (477/1993) muutettiin niin, että raskaana olevalla henkilöllä on oikeus etuuteen oikeudellisesta sukupuolestaan riippumatta. Muutos tehtiin, jotta etuuden tarkoitus — raskaana olevan ja lapsen terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen — toteutuisi kaikissa tilanteissa. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan muutettu lain nimeä eikä etuuden nimeä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) ei käytetä termejä ”äiti” ja ”isä”, vaan käytössä ovat jo pitkään olleet termit ”vanhempi”, ”vanhemmat” ja ”muut huoltajat”. Varhaiskasvatuslakiin, varhaiskasvatuksen asiakasmaksulakiin (1503/2016) sekä muuhun opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon lainsäädäntöön on tehty edellä mainittuun vanhempainpäivärahaajärjestelmän kokonaisuudistukseen liittyviä termimuutoksia.

Johtopäätökset

Lakivaliokunta katsoo kansalaisaloitteen perusteluissa todetuin tavoin, että ”äiti” ja ”isä” ovat hyvin tärkeitä sanoja ja käsitteitä yhteiskunnassamme.

Saadun selvityksen perusteella lainsäädännössä ei kuitenkaan ole kansalaisaloitteessa tarkoitettua ongelmaa. Sanoja ”äiti” ja ”isä” käytetään lainsäädännössä nykyisinkin, ja siltä osin kuin niitä on korvattu muulla ilmaisulla, muutokset ovat edellä selvitetyn mukaisesti olleet asiallisesti perusteltuja. Kansalaisaloite ei siten edellytä muutoksia lainsäädäntöön.

Valiokunnan mietintö LaVM 7/2025 vp

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta katsoo, ettei kansalaisaloitteen johdosta ole aihetta ryhtyä toimenpiteisiin.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hylkää kansalaisaloitteeseen KAA 6/2024 vp sisältyvän ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä.

Helsingissä 21.5.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Pekka Aittakumpu ps
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Atte Harjanne vihr
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila